SPORAZUM
ZA RAST I ZAPOŠLJAVANJE
U BOSNI I HERCEGOVINI

SPORAZUM

ZA RAST I ZAPOŠLJAVANJE U BOSNI I HERCEGOVINI

PREDGOVOR

ambasadora Petera Sørensena

Poštovani,

Bosna i Hercegovina treba reforme. U suprotnom, zemlja riskira da dodatno zaostane za svojim susjedima u smislu poslovnog okruženja i drugih politika potrebnih za poticanje ulaganja i otvaranje radnih mjesta. Već sada, ukupna stopa nezaposlenosti obuhvata više od četvrtine radne snage, a stopa nezaposlenosti mladih je najveća u Evropi. Ali to znate i sami. Kao što znate i da su reforme neophodne.

Zapravo, Bosanci i Hercegovci već dugi niz godina slušaju vapaj za reformama. Ali šta to konkretno znači? Da li je moguće dogovoriti jednostavan set prioritetnih mjera kako bi ponovo pokrenuli proces modernizacije privrede?

Pokušali smo odgovoriti na ovo pitanje u okviru ***Foruma za prosperitet i zapošljavanje*** u maju ove godine u Sarajevu i to kako bi pomogli Bosni i Hercegovini u ispunjavanju ekonomskih kriterija iz Kopenhagena, prema kojima se od svake buduće članice Evropske unije zahtijeva postojanje funkcionalne tržišne ekonomije, te kapaciteta da se nosi sa pritiscima konkurencije. Ali, što je još važnije, učinili smo to kako bi pomogli ljudima u Bosni i Hercegovini da poboljšaju vlastite živote i perspektive.

Forum je okupio širok spektar predstavnika građanskog društva, kao i akademske, poslovne i političke zajednice, te utvrdio paket od šest konkretnih i hitnih mjera. Mjere su podržali Međunarodni monetarni fond, Svjetska banka, Evropska banka za obnovu i razvoj, Evropska unija, Sjedinjene Američke Države, te druge zainteresirane nacije i gostujući stručnjaci. Svi su se složili da su reforme moguće. U daljim konsultacijama s lokalnim, regionalnim i međunarodnim stručnjacima, pripremljen je konačni set, odnosno **Sporazum za rast i zapošljavanje**, koji je ovdje predstavljen.

Tokom naših diskusija, nametnule su se dvije sveobuhvatne teme. Prije svega, socioekonomska modernizacija je proces koji može biti kontroverzan i ponekad bolan. Iz tog razloga, paket reformi mora sve tretirati podjednako i omogućiti napredak za najveći dio društva, a posebno mlade. Drugo, fokus reformi mora biti na osiguravanju pristupa mogućnostima, beneficijama i radnim mjestima za mnogo veći broj građana ove zemlje. Potrebno je ublažiti snažan pritisak određenih privilegovanih dijelova društva na ekonomiju. Uspješne reforme zahtijevaju **širok spektar podrške**.

Ovdje ste Vi potrebni. Pozivam Vas da se uključite, da uzmete učešća u diskusiji, te da izrazite svoju podršku **Sporazumu** putem društvenih medija navedenih u nastavku. Pitajte svoje političke lidere da li podržavaju **Sporazum**. Nakon izbora, **Sporazum** bi mogao definisati aktivnosti za naredne četiri godine napornog rada koji će donijeti stvarne rezultate. Vaše vlasti su te koje provode reforme, a međunarodna zajednica može biti samo od pomoći.

Mnogi su pružili svoju pomoć u okviru ove inicijative, ali ih je previše da bi ih sve naveli. Svoj doprinos je dalo oko 500 ljudi i ja im se od srca zahvaljujem. Želim se posebno zahvaliti guverneru Centralne banke Bosne i Hercegovine i ambasadorici Kraljevine Norveške čija je podrška bila neophodna za uspjeh radne konferencije održane 15. jula u Banjoj Luci. Ipak, pravi rad će se ogledati u samoj podršci **Sporazumu** i naporima u njegovom ostvarenju. Odluka je na Vama.

ambasador Peter Sørensen
specijalni predstavnik Evropske unije i šef Delegacije Evropske unije

SPORAZUM
ZA RAST I ZAPOŠLJAVANJE
U BOSNI I HERCEGOVINI

https://www.facebook.com/EconForumBiH; • https://twitter.com/EconForumBiH; • #EconForumBiH

SPORAZUM
ZA RAST I ZAPOŠLJAVANJE
U BOSNI I HERCEGOVINI

UVOD

24. juli 2014. godine

Potkraj mjeseca maja, ***Forum za prosperitet i zapošljavanje*** je okupio zainteresirane strane i širu javnost Bosne i Hercegovine kako bi identifikovao paket od 5 do 6 konkretnih i hitnih mjera koje bi ponovno pokrenule proces modernizacije privrede. Mjere imaju za cilj da pomognu rehabilitaciji investicija, podstaknu stvaranje radnih mjesta, posebno za mlade, povećaju i pravilno usmjere socijalnu zaštitu, kao i da umanje česta ograničenja na mogućnosti u rukama nadležnih. Učesnici ***Foruma*** su identificirali set prioritetnih mjera koji je usvojila Evropska unija, Međunarodni monetarni fond (MMF), Grupacija Svjetske banke i Evropske banke za obnovu i razvoj (EBRD), kao i Sjedinjene Američke Države i druge zainteresirane države koje su nastojale potaknuti novi, socioekonomski početak u Bosni i Hercegovini.

Poruka ***Foruma*** je da je reforma moguća, čak i ako predstoje neki teški zadaci, proces ipak mora ponovo započeti i mora biti ozbiljan. Odlučnim djelovanjem će se doprinijeti razlici u životima ljudi. Ali to mora uključiti i obnavljanje povjerenja u smislu da su kratkoročne žrtve vrijedne truda u potrazi za srednjoročnim rastom i zapošljavanjem. Ovaj nivo povjerenja se jedino može uspostaviti na temelju čvrste posvećenosti političkih lidera i institucija u cilju realizacije smislenih reformi, odnosno reformi koje će pružiti *realnu* mogućnost za *cijelo* društvo.

Forum je odlučio dalje razraditi paket reformi u **Sporazum za rast i zapošljavanje** koji će jednako biti ponuđen političkim liderima, institucijama i civilnom društvu radi pribavljanja njihove podrške. Ovaj dokument prepoznaje potrebu za obnovljenom socioekonomskom modernizacijom djelovanja svih segmenata društva u Bosni i Hercegovini, a posebno političkih stranaka i institucija, dok sve predložene mjere imaju za cilj ujednačavanje mogućnosti i uklanjanja prepreka za rast i prosperitet. Nedavne poplave su imale razarajuće učinke na ekonomiju, te su stoga ekonomske reforme od presudnog značaja za oporavak. Planirani priliv sredstava u okviru pomoći za oporavak treba posmatrati kao priliku da se prihvate i provedu reforme, a novčana sredstva mudro iskoriste.

Konsultacije sa zainteresovanim stranama su se nastavile i nakon *Foruma* putem društvenih medija i izravnih razgovora koji su uključivali političke stranke, poslovne organizacije, udruženja poslodavaca i sindikate, kao i predstavnike akademske zajednice, te institucije na državnoj, entitetskoj i kantonalnoj razini. Konsultacije su kulminirale na seminaru, održanom sredinom jula, kada su razmatrane mogućnosti za provođenje zaključaka *Foruma* u praksi. Stručnjaci iz susjednih zemalja su podijelili svoje iskustvo s učesnicima iz Bosne i Hercegovine i pozvali političke lidere da prihvate reforme u najkraćem roku.

Također je pokrenuta diskusija o socioekonomskim reformama u bh. društvu, kako bi se pomoglo zemlji da ispuni ekonomske kriterije iz Kopenhagena. Bosna i Hercegovina je zemlja s jasnom perspektivom pridruživanja, ali prije samog pridruživanja Evropskoj uniji, zemlja će morati demonstrirati postojanje funkcionalne tržišne ekonomije i kapaciteta da se nosi s pritiscima konkurencije i tržišnim snagama unutar Evropske unije. Kada se implementira, paket reformi, identificiran na Forumu i dalje razrađen u Sporazumu, će pomoći Bosni i Hercegovini u približavanju evropskim standardima u ekonomskoj sferi.

Inicijativa *Forum*a je prerasla u daleko najveći konsultativni proces oko ekonomskih reformi u Bosni i Hercegovini, kako u zemlji tako i iz inostranstva. Naravno, niko ne misli da je moguće promijeniti ekonomiju preko noći. Međutim, proces reforme mora početi bez odlaganja. Postignut je konsenzus velike većine oko rasporeda prioritetnih reformi i mjerama koje se moraju poduzeti. Šest prioritetnih reformi su sljedeće:

I. PORESKA OPTEREĆENJA NA RAD

Ukoliko poslodavac u Bosni i Hercegovini želi isplatiti platu potencijalnom zaposleniku u iznosu od 1.000 KM, prvo mora platiti 600 KM (u prosjeku) vlastima kroz poreze i socijalne doprinose (vidjeti grafikon 1.).[1] Ovakav izrazito visok iznos za plaćanje djeluje kao značajan faktor odvraćanja od zapošljavanja i često rezultira time da poslodavci odlučuju da uopšte nikoga ne zaposle ili da zaposle ljude mimo znanja nadležnih vlasti. To dalje dovodi do jačanja sive ekonomije gdje je radnicima ozbiljno ograničen pristup socijalnim beneficijama i doprinosima za penzioni i zdravstveni sistem, a koji bi trebao da se primjenjuje na sve. Mnogi poslodavci izbjegavaju plaćanje poreza i doprinosa, a njihovi zaposleni se registruju kao nezaposleni kako bi primali minimalne socijalne naknade. Na primjer, samo u aprilu 2013. godine, 550 hiljada osoba je registrovano kao nezaposleno, dok je pravi broj vjerovatno bliži brojci od 190 hiljada (što je još uvijek 27,6 odsto radne snage).[2]

Štaviše, postoje nedosljednosti i kompleksnosti u poreskim sistemima u različitim dijelovima zemlje koji predstavljaju velike probleme za potencijalne investitore u privredi. Od 189 zemalja, Bosna i Hercegovina je rangirana na 135. mjestu (Svjetska banka) prema kriterijima za „jednostavnost plaćanja poreza“, što zemlju ostavlja na veoma lošoj poziciji u utrci za strane investicije.[3] MMF predlaže smanjenje stope socijalnih doprinosa kroz smanjenje tekućih vladinih izdataka, proširenje poreske baze kako bi se uključilo više izvora, poboljšanja efikasnosti u zdravstvenim i penzionim sistemima i zamjenu udjela finansiranja iz drugih izvora prihoda (kao što je PDV). To bi, također, smanjilo broj osoba u sivoj ekonomiji i povećalo broj onih koji zapravo plaćaju doprinose:[4]

- Bosna i Hercegovina treba da podstakne zapošljavanje i poboljša konkurentnost kroz smanjenje troškova rada na značajno manji procenat i to sa nivoa blizu 40 odsto bliže prosjeku za nove članice Evropske unije od 35 odsto troškova rada.

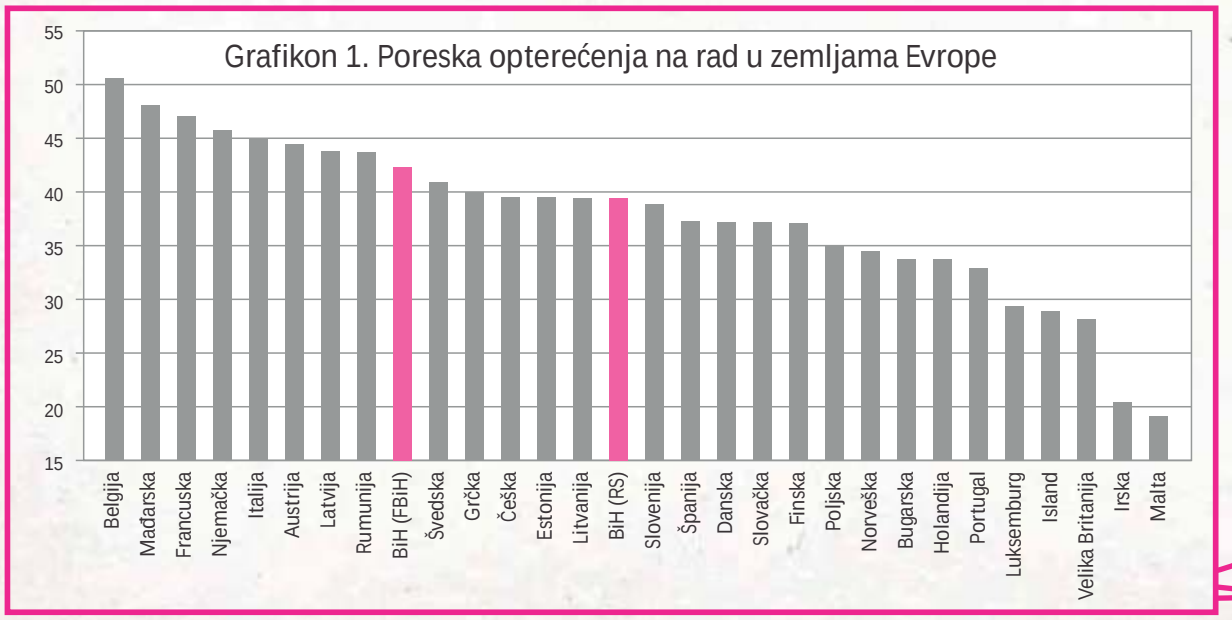

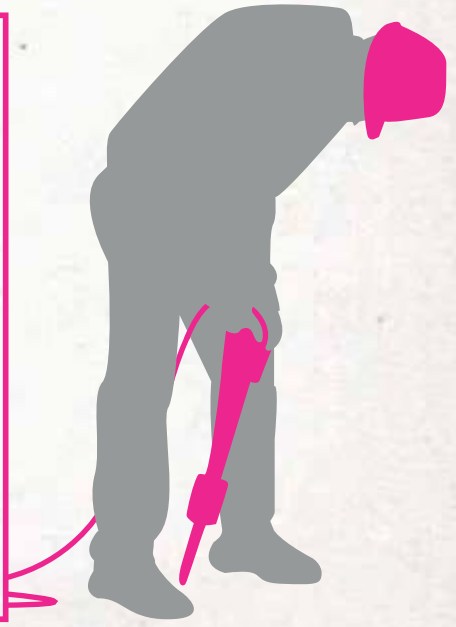

2. PREPREKE ZAPOŠLJAVANJU

Ekstremne poteškoće kod zapošljavanja u Bosni i Hercegovini su dobro poznate. Pored visokih poreza, visoke plate u javnom sektoru ilustriraju okruženje u kome „insajderi“ (sa sigurnim poslovima) štite svoje pozicije i prihode na račun „autsajdera“ (posebno nezaposlenih). Stvaranje radnih mjesta u privatnom sektoru je otežano značajnim administrativnim barijerama, potrebom davanja značajnih beneficija, komplikovanim i neusaglašenim zakonima u različitim nadležnostima, te suprotstavljenim tumačenjima sudova u oblasti radnih odnosa, što stvara nesigurnost kako za poslodavce, tako i za zaposlene.[5 6] Nadalje, visoki troškovi započinjanja radnog odnosa idu pod ruku s visokim troškovima procesa prestanka zaposlenja koji uključuju zahtjev za plaćanje obaveznih otpremnina za 31 sedmicu u poređenju sa prosjekom od 25 u novim zemljama članicama Evropske unije.[33] Teškoće u prestanku radnog odnosa će, prije svega, ozbiljno obeshrabriti poslodavce kod zapošljavanja radnika. Poslodavci moraju imati mjeru fleksibilnosti prije zapošljavanja skupe radne snage.

Dakle, dok „insajderi“ dobivaju zaštićena radna mjesta na osnovu sigurnih prihoda, novo zapošljavanje u privatnom sektoru je obeshrabreno takvim preprekama, sa tendencijom da „autsajderi“ ostanu u sektorima s nižom produktivnošću ili traže zaposlenje u inostranstvu. Štaviše, prepreke za prijenos akumuliranih socijalnih prava i beneficija su stvorili „nepostojeće radnike“ koji se grčevito drže za prošlost.[7] Ovi radnici se i dalje nadaju socijalnim naknadama, ali za njih nema doprinosa niti isplate plata. Mnogo više ljudi je jednostavno odustalo od mogućnosti pronalaženja bilo kakvog zaposlenja, a kao rezultat toga, Bosna i Hercegovina ima najnižu stopu učešća na tržištu rada (odnosno„aktivnosti“) u Evropi sa samo 44 odsto radno sposobnog stanovništva (grafikon 2).[8 9]

Zbog ograničenog radnog iskustva, još je teže za mlade da pronađu zaposlenje. Iz razloga što su često spremni da prihvate privremene aranžmane u cilju dobijanja nekog početka u životu, mladi su još više oštećeni i obeshrabreni restriktivnim praksama zapošljavanja, nedostatkom fleksibilnosti u kolektivnim ugovorima (između poslodavaca i sindikata) i preprekama za privremeni rad. Mladi se često nađu na sivom tržištu koje nudi malu ili nikakvu obuku. Opšte mišljenje je da pristup prvom poslu zavisi od toga da li ste „unutra“, a istraživanja navode korupciju i nepotizam kao glavne prepreke kod zapošljavanja mladih.[10] U tom kontekstu, mnogi mladi ljudi osjećaju da nemaju budućnost i samo jedan od osam mladih ljudi (uzrasta 16 do 24 godine) ima posao[11] u poređenju s jednim od troje mladih u Evropskoj uniji.[12]

Dakle, šta se može učiniti? Prvi zadatak je identifikovati uzroke problema. Uvijek postoji svojevrsna trgovina između sigurnosti zaposlenja i zapošljavanja, ali u Bosni i Hercegovini, potraga za sigurnošću je otišla predaleko. Naime, ljudi nisu nezaposleni zbog toga što nemaju dovoljno sigurnosti radnog mjesta, već su nezaposleni jer nemaju dovoljno mogućnosti.

Stoga, pristup poslovima treba da bude otvoren za svakoga, naročito za mlade ljude, te je potrebno eliminisati restriktivne prakse koje štite one koji su već u radnom odnosu:[13]

- Bosna i Hercegovina treba usvojiti set reformi tržišta rada kako bi povećala stvaranje novih radnih mjesta, uključujući i revitalizaciju procesa kolektivnog pregovaranja, smanjila destimulacije kod zapošljavanja i posebno, promovirala uključivanje mlade populacije u radnu snagu.

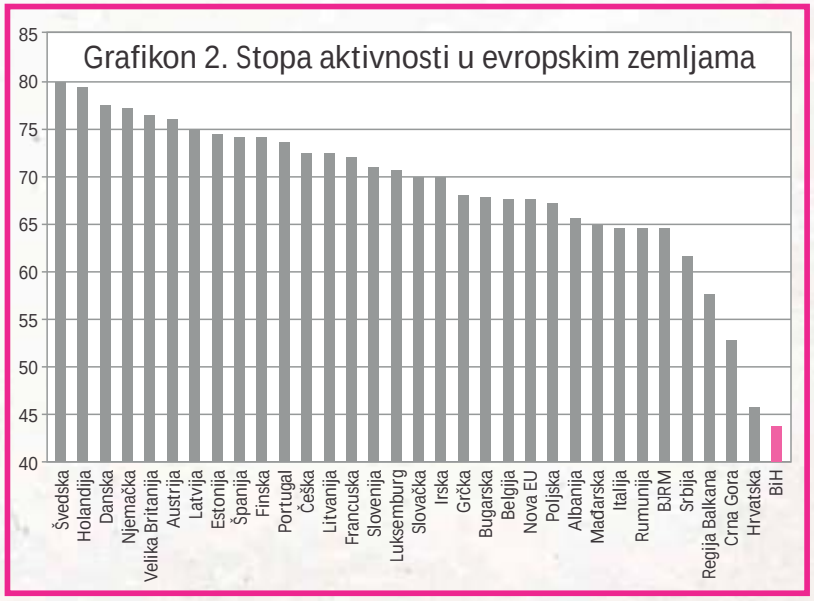

3. POSLOVNA KLIMA

Prepreke za ulaganje takođe treba eliminisati. Prema indikatorima poslovanja Svjetske banke (engl. *Doing Business*), od 189 zemalja, Bosna i Hercegovina je rangirana na 131. mjestu (vidjeti grafikon 3.), između Bangladeša i Ugande.[14]

Bosna i Hercegovina se nalazi na 38. mjestu iza svih država u regionu i rangirana je na 174. mjestu (uz Libiju) po procjeni Svjetske banke vezano za procedure pokretanja biznisa. Bosna i Hercegovina ima najniži rang u regionu po *indeksu tranzicije* EBRD-a i mjera poboljšanja provedenih u protekle dvije decenije.[15] I zato nije slučajno da je Bosna i Hercegovina predzadnja u regionu (nakon Albanije) kada je riječ o direktnim stranim investicijama (po glavi stanovnika).[16]

Niska pozicija Bosne i Hercegovine prema pokazateljima poslovanja (engl. *Doing Business*), odražava ozbiljne poteškoće pri registraciji novog poslovanja, pribavljanju dozvola i pristupu uslugama (poput npr. električne energije), izvršenju ugovora i plaćanju poreza. Regionalni konkurenti poput Makedonije i Crne Gore aktivno ciljaju na poboljšanja u ovim oblastima kako bi promovirali investicije, te bilježe dosta uspjeha.[17] Štaviše, postoje snažni dokazi da napredak u jednom periodu ima značajan utjecaj na rast u narednom periodu i da to može djelovati kao dalji poticaj reformama.[18]

Postoje razlike u registraciji i drugim procedurama između entiteta, naravno, ali to samo dodatno komplikuje i duplicira rad i nudi male garancije za potencijalne investitore.[19] Bosna i Hercegovina je ionako prilično mala privreda i nema smisla dalje dijeliti ekonomski prostor. U konačnici, tržište može postati premalo za isplativost investicija. Usljed takvih faktora, preduzeća troše daleko veći dio svog vremena baveći se regulativom vlasti u Bosni i Hercegovini nego što je to slučaj u drugim zemljama.[20]

- Bosna i Hercegovina treba povećati konkurentnost odobravanjem plana na osnovu rezultata, u cilju poboljšanja uslova mjerenih prema indikatorima poslovanja s ciljem usklađivanja s regionalnim prosjekom.

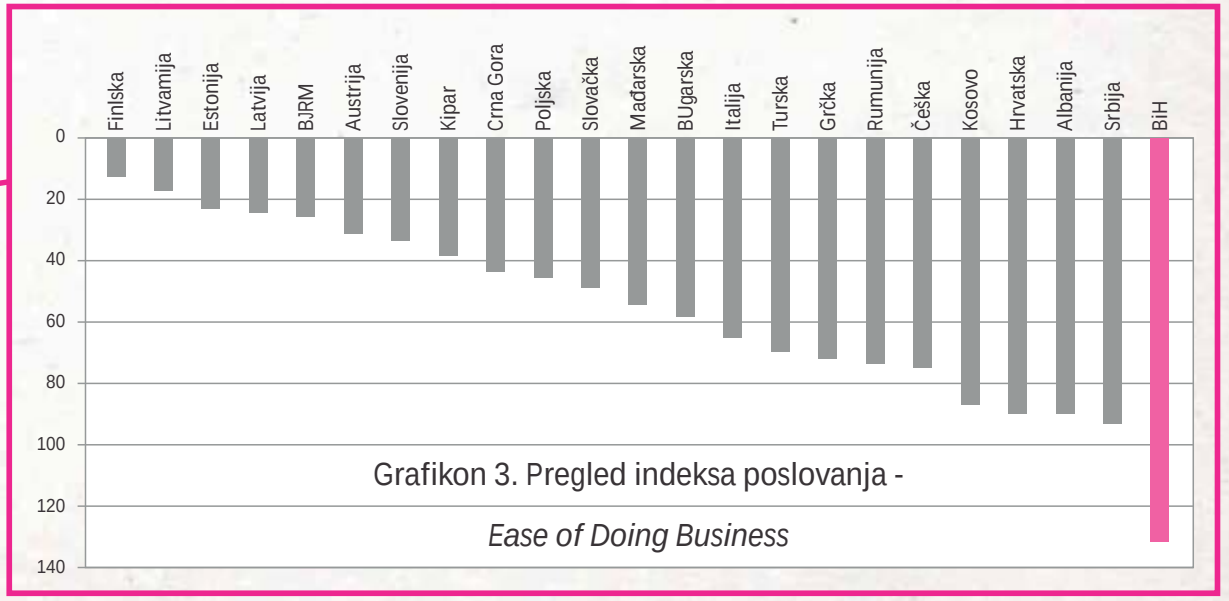

Grafikon 3. Pregled indeksa poslovanja - *Ease of Doing Business*

4. PREDUZEĆA

EBRD napominje da Bosna i Hercegovina ima značajan ekonomski potencijal u velikom broju sektora. Štaviše, zemlja ima snažno industrijsko naslijeđe, bogato snabdijevanje energijom i značajne resurse za podršku prerađivačkoj industriji. Međutim, posljednjih godina ostvaren je tek manji napredak u iskorištenju ovog potencijala, a zemlja zaostaje za drugima u regionu u većini reformi i poslovnih pokazatelja.[21]

Bosna i Hercegovina ima najlošije rezultate od svih u procesu restrukturisanja velikih preduzeća (grafikon 4.).[22] Mnoga od njih se još uvijek oslanjaju na (skrivenu) pomoć ili subvencije, umjesto pokretanja na profesionalnoj i finansijskoj osnovi. Primjena stečajnog zakonodavstva je slaba, a unatoč značajnim planovima za privatizaciju, tek nekoliko velikih preduzeća je dovedeno na tržište. Dominantne firme, povezane s vlastima, često zloupotrebljavaju svoju tržišnu moć (i veze) i podrivaju potencijal drugih preduzeća u tržišnoj utakmici. To, ustvari, znači da se dragocjeni resursi rasipaju u zastarjelim aktivnostima umjesto njihovog korištenja za povećanje produktivnosti u privredi i doprinosa potencijalu zapošljavanja.

Uopšteno, i EBRD i Međunarodna finansijska korporacija (IFC) smatraju da se rukovodioci preduzeća često ne pozivaju na odgovornost za svoj rad (tj. da je korporativno upravljanje slabo).[23] To znači da investitori nemaju dovoljnu zaštitu, ključne informacije za mnoga preduzeća su nedostupne ili nekvalitetne, dužnosti članova odbora su nejasne, a sankcije male za loš učinak i izvještavanje. Propisi kod korporativnog upravljanja se ne provode uvijek i to je još jedan primjer mentaliteta koji štiti one unutar sistema na uštrb privlačenja novih investicija. Pored toga, postoje značajne razlike između postojećih korporativnih aranžmana u entitetima, što predstavlja dodatni izvor konfuzije i troškova za potencijalne investitore:

- Bosna i Hercegovina ima slab privatni sektor i ozbiljne poteškoće u privlačenju investitora. Potrebni su bolji zakoni i prakse zaštite investitora, uključujući korporativno upravljanje, osnažene prakse upravljanja rizikom kako bi se poboljšao pristup finansiranju (naročito za nova preduzeća), kao i efikasniji stečajni okvir.

Grafikon 4. Indikatori reforme preduzeća

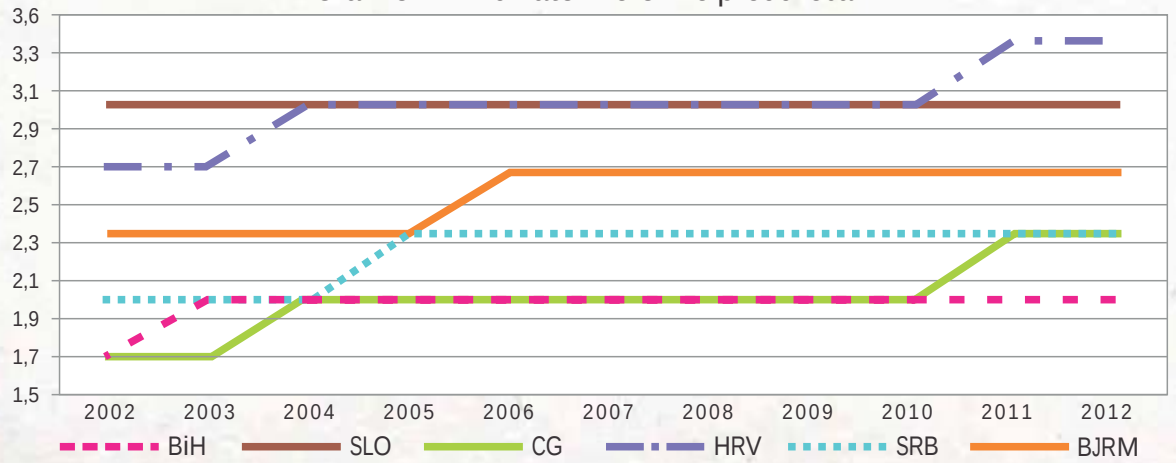

5. KORUPCIJA

Korupcija ubija inicijativu i investicije u svakoj privredi, ali ju je veoma teško izmjeriti ili predvidjeti. Potencijalni investitori se oslanjaju na istraživanja (kao npr. *Indeks percepcije korupcije* Transparency *International*-a) koja bi trebala da im ukažu u kojem smjeru ne bi trebali da idu, a prema njima se Bosna i Hercegovina nalazi na dnu ljestvice u poređenju s drugim bivšim jugoslovenskim republikama. Bosna i Hercegovina je rangirana na 72. mjestu od ukupno 175 ispitanih zemalja u svijetu (vidjeti grafikon 5).[24]

Prema drugim istraživanjima, skoro tri četvrtine poslovnih ljudi u Bosni i Hercegovini vide korupciju kao značajnu prepreku za poslovanje[25] i, najkonkretnije, više od 5 odsto njih je odlučilo da ne ulaže velike investicije (u periodu od 12 mjeseci prije istraživanja) zbog straha od mita. Naravno, samo oko 20 odsto preduzeća razmišlja o velikim investicijama u bilo kojoj godini, tako da je udio onih koji su odustali zbog korupcije, vjerovatno bliži jednoj četvrtini. Šire gledano, korupcija je rangirana kao treća najvažnija prepreka za investicije u regionu.

Korupcija usporava rast i razvoj i dovodi do neefikasnog provođenja javnih politika, rasipanja javne potrošnje i iskrivljavanja tokova pomoći, a što opet dovodi do značajnog gubitka poreskih prihoda. Uopšteno, to vodi do neefikasne raspodjele talenata i resursa koji su dostupni ekonomiji. Iznova, oni unutar sistema ostvaruju korist na štetu drugih, dok se istovremeno podriva svaki društveni konsenzus o reformama.

U proteklih nekoliko godina ostvareni su određeni pomaci u Bosni i Hercegovini, kao što je usvajanje Zakona o javnim nabavkama, zviždačima, kao i neka hapšenja visokopozicioniranih, ali ove pomake mora podržati snažnija implementacija, prateće mjere za provedbu zakona, kao i ukupna podrška vladavini zakona. Generalno, ekonomska korupcija će nastaviti bujati u okruženju komplikovanih i poluskrivenih pravila i propisa i neizvjesnosti oko procedura za izdavanje licenci i dozvola jer složeni i nejasni zakoni i propisi povećavaju mogućnost korupcije. Otud potreba za većim stepenom jasnoće, jednostavnosti i transparentnosti u administrativnim procedurama i taksama:

- **Bosni i Hercegovini treba snažnije poštivanje vladavine prava i značajnu reformu javne uprave. Kratkoročno, trebalo bi izraditi sveobuhvatan javni spisak parafiskalnih nameta i drugih troškova, dozvola i licenci s ciljem povećanja transparentnosti.**

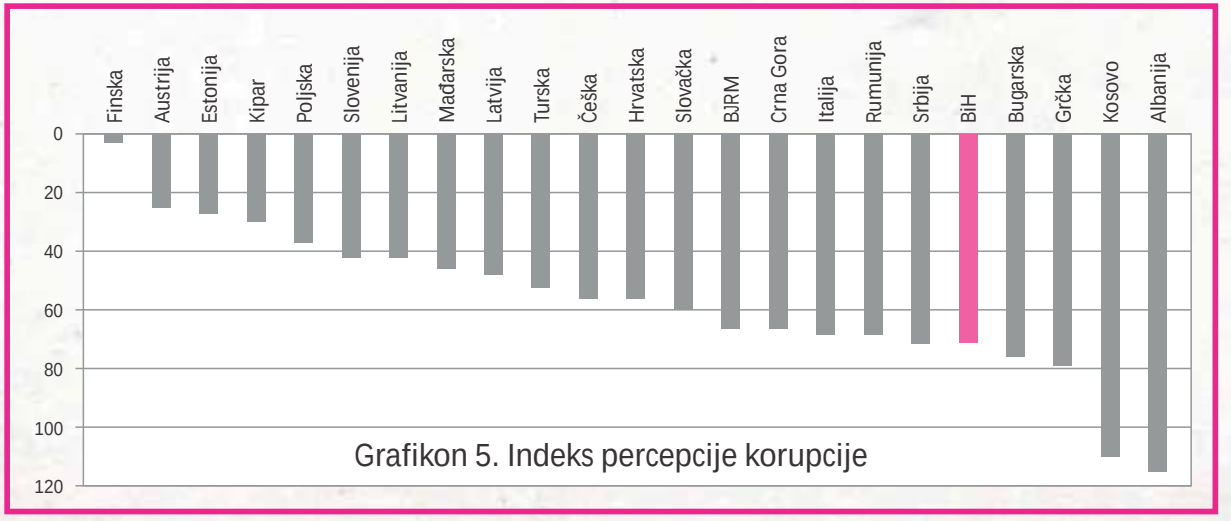

Grafikon 5. Indeks percepcije korupcije

6. SOCIJALNA ZAŠTITA

Pored promovisanja inicijativa i industrije, moderno i brižno društvo se mora pobrinuti za one koji ne mogu da brinu o sebi. Tu postoje dvije široke kategorije socijalne pomoći u Bosni i Hercegovini, odnosno naknade iz osiguranja koje se finansiraju doprinosima radnika, te gotovinski transferi iz budžeta koji ne dolaze iz osiguranja za određene kategorije opšte populacije. Prva kategorija treba da se samostalno finansira uz minimalne negativne učinke na ekonomske podsticaje, dok je druga kategorija ispravno namijenjena transferima za one kojima je pomoć najpotrebnija.

Nažalost, već smo vidjeli da je nivo socijalnih doprinosa nedozvoljeno visok u Bosni i Hercegovini. Sistem je razvijen u vrijeme socijalizma, kada je ekonomija bila blizu pune zaposlenosti, a siva ekonomija niska, no vremena su se promijenila i mnogi više ne plaćaju doprinose. Nasuprot tome, svi još uvijek očekuju pomoć. Stoga je teret na onima koji plaćaju doprinose još veći. Trenutno, odnos onih koji rade u formalnom sektoru i plaćaju socijalne doprinose i onih koji imaju pravo na zdravstvenu zaštitu je oko jedan prema pet.

Ovakva situacija je ne samo nepravedna, već narušava konkurentnost preduzeća i djeluje destimulirajuće na rad u formalnoj ekonomiji.[26] U međuvremenu, penzioni sistem plaća visoke naknade za određene kategorije, te bilježi nizak omjer onih koji osiguravaju naknade u odnosu na korisnike (uključujući i veliki broj slučajeva ranog penzionisanja). Suviše je lako dobiti invalidninu, a tu je i visok broj nefinansiranih povlaštenih penzija.[27]

U cjelini, sistem socijalne zaštite nije finansijski stabilan. I, što je najvažnije, dinamika i podsticaji idu u smjeru daljnjeg pogoršanja baze finansiranja i povećanja troškova. Jedan od zaključaka iz studije Svjetske banke tiče se „potrebe cjelovite promjene“ da bi se spriječilo urušavanje sistema.[28] Istovremeno, svega 30 odsto građana Bosne i Hercegovine je zadovoljno socijalnim primanjima koja su im na raspolaganju (vidi grafikon 6).[29]

Bosna i Hercegovina troši duplo više na gotovinske transfere koji ne dolaze iz osiguranja kao prosjek u tranzicijskim ekonomijama. Međutim, sistem ima toliko mana da pomoć ne stiže do ljudi kojima je najpotrebnija.[30] Za socijalne naknade na osnovu privilegija odlaze tri četvrtine ukupne potrošnje, a mnogi korisnici čak i nisu siromašni. Naime, davanja odlaze onima koji su u boljem položaju.[31] I ovaj sistem, također, treba promijeniti.

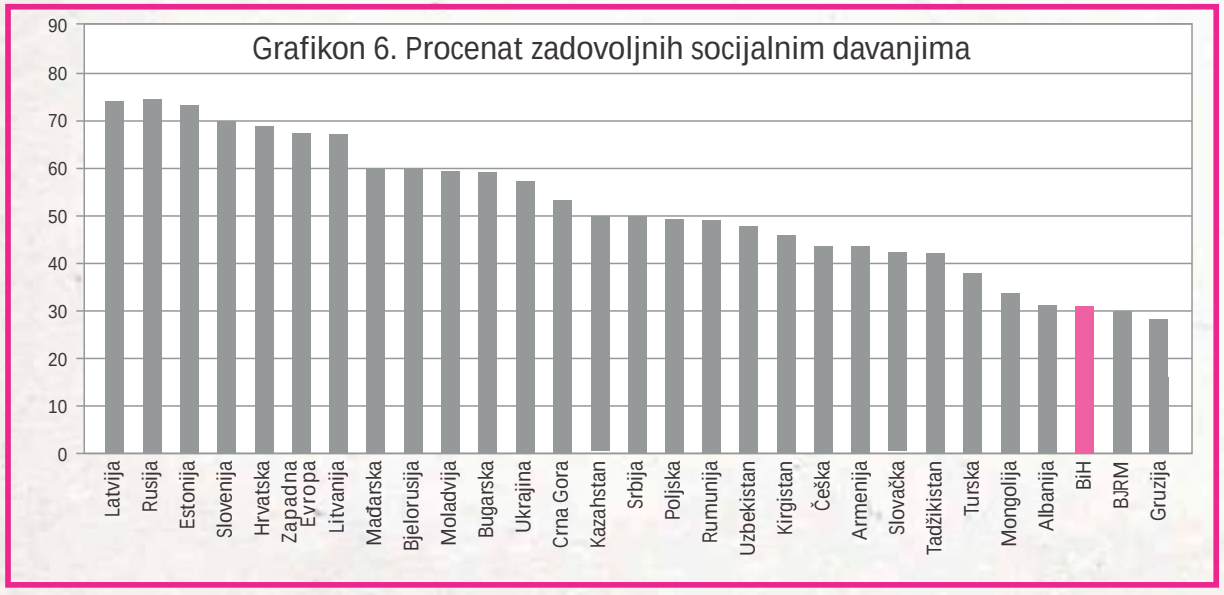

- Bosna i Hercegovina mora poboljšati usmjeravanje socijalne pomoći kroz niz mjera koje će politiku socijalne zaštite učiniti efektivnom, efikasnijom i pravičnom. Socijalna zaštita treba da radi u korist onih kojima je istinski potrebna ili onima koji je plaćaju, te se mora postaviti na održive finansijske osnove.

KONCIZNA AGENDA ZA REFORMU

Predložena Agenda je koncentrisana na šest setova mjera, koje su snažno podržali učesnici *Foruma* na osnovu toga što bi iste pokrenule BiH na put ka rastu i zapošljavanju. Izbor su dodatno potvrdile međunarodne finansijske institucije i Evropska unija, a detaljnije je obrađena u naknadnim konsultacijama. Konačna Agenda je sljedeća:

1. Poreska opterećenja rada: Bosna i Hercegovina treba smanjiti troškove rada s trenutnog nivoa koji je blizu 40 odsto ukupnih troškova rada, prema prosjeku za nove članice Evropske unije, na 35 odsto. Ovo bi se postiglo kombinacijom sljedećeg:

- smanjenjem tekućih vladinih izdataka;
- proširenjem poreske baze kako bi se uključilo više izvora prihoda;
- poboljšanjem efikasnosti u zdravstvenim i penzionim sistemima; i
- zamjenom dijela finansiranja drugim izvorima prihoda (kao npr. PDV)

2. Prepreke zapošljavanju: Bosna i Hercegovina treba usvojiti set reformi tržišta rada kako bi se povećalo stvaranje novih radnih mjesta, uključujući i mjere koje će:

- promovisati regulisanje plata na osnovu vještina i učinka umjesto staža;
- smanjiti administrativno destimulisanje pri zapošljavanju i uskladiti radno zakonodavstvo;
- reformisati proces kolektivnog pregovaranja i utvrđivanja minimalne plate; i
- aktivno promovisati uključivanje mladih u radnu snagu i omogućavanje privremenog zaposlenja.

3. Poslovna klima: Prema indikatorima poslovanja (engl. *Doing Business*) Svjetske banke, Bosna i Hercegovina je rangirana na 131. mjestu i treba odobriti plan na osnovu rezultata kako bi približila svoju poziciju regionalnom prosjeku. Mjere u tom cilju podrazumijevaju:

- skraćivanje broja i trajanja zahtjeva za pokretanje preduzeća;
- ubrzanje postupka za dobivanje građevinskih dozvola i snabdijevanje električnom energijom;
- usmjeravanje poreskih procedura radi jednostavnijeg poštivanja sistema.

4. Preduzeća: Bosna i Hercegovina ima slab privatni sektor i ozbiljne poteškoće u privlačenju investitora. Potrebni su bolji zakoni i prakse zaštite investitora, uključujući:

- snažniji kodeks korporativnog upravljanja, koji obuhvata izvršenje sankcija;
- snažnije prakse upravljanja rizikom u cilju poboljšanja pristupa finansiranju (posebno za nova preduzeća); i
- snažniji stečajni okvir u cilju bržeg rješavanja i lakšeg restruktuiranja.

5. Korupcija: Bosni i Hercegovini treba snažnije poštivanje vladavine prava i reformu javne uprave. Ovaj srednjoročni napor treba dodatno osnažiti kratkoročnim mjerama za povećanje transparentnosti propisa i smanjenjem mogućnosti za korupciju:

- sveobuhvatno online mapiranje parafiskalnih nameta i naknade za usluge; i
- izrada sveobuhvatnih elektronskih registara procedura za licence i dozvole.

6. Socijalna zaštita: Bosna i Hercegovina mora poboljšati proces usmjeravanja socijalne pomoći kroz niz mjera koje će učiniti politiku socijalne zaštite efektivnijom, efikasnijom i pravičnom. Sistemi na bazi osiguranja se moraju postaviti na čvrstu finansijsku osnovu, kroz:

- usmjeravanje povlaštenih penzija i prijevremenog penzionisanja za rizična zanimanja;
- uvođenje razumnih sankcija za prijevremenu penziju i bonusa za kasno penzionisanje u cilju podizanja efektivne starosne granice za penzionisanje;
- uvođenje održive indeksacije naknada; i
- podizanje socijalne pomoći za one kojima je najpotrebnija.

REALIZACIJA SPORAZUMA

Vlasti bi implementirale šest prioritetnih reformskih mjera nakon oktobarskih izbora. Mjere su odobrile međunarodne finansijske institucije i Evropska unija koje imaju spremne planove da pomognu u njihovoj realizaciji i osiguraju finansijsku pomoć za oživljavanje njihovih kratkoročnih efekata. Da bi se olakšao i ubrzao proces rješavanja reformi, Evropska unija u Bosni i Hercegovini će biti domaćin okruglog stola sa međunarodnim finansijskim institucijama i novim vladama nakon izbora.

MONITORING I IMPLEMENTACIJA

Kada se formiraju vlade koje će imati (nadamo se) dogovorene programe s međunarodnim finansijskim institucijama, provedba *Sporazuma* će se morati pažljivo pratiti. I na kraju, istu bi trebali da prate građani Bosne i Hercegovine, kao i njeno civilno društvo. Ali, teško je za različite grupe ljudi da se okupe i preduzmu mjere za takav proces. Dakle, kako bi se pomoglo u ovom procesu, Evropska unija će pripremiti redovan, netehnički Izvještaj o provedbi Sporazuma, u konsultaciji s domaćim partnerima i vodećim učesnicima *Foruma*. Izvještaj će biti kratak, jasan i razumljiv, te sadržavati više činjenica nego samih procjena.

U tom duhu činjeničnog izvještavanja, napredak će se mjeriti posebno formulisanim indeksom na osnovu šest prioritetnih oblasti (grafikon 7.).[32] Ažuriranje indeksa će biti sadržano u svakom izvještaju i mjereno u odnosu na dešavanja u drugim zemljama. Naime, vrijeme je za Bosnu i Hercegovinu da uhvati korak sa svojim susjedima, što će zahtijevati brže reforme. Do sada je Bosna i Hercegovina slabo pratila svoje susjede, kao što je prikazano za zemlje bivše Jugoslavije u grafikonu 7. Crna Gora i BJRM su ostvarile brz napredak u posljednjih nekoliko godina. Bosna i Hercegovina bi trebala napraviti značajan napredak u narednih pet godina da sve sustigne, ali ako se ništa ne učini, zemlja će zasigurno padati niže i zaostajati i dalje.

Tabela 7. Indeks ekonomske reforme

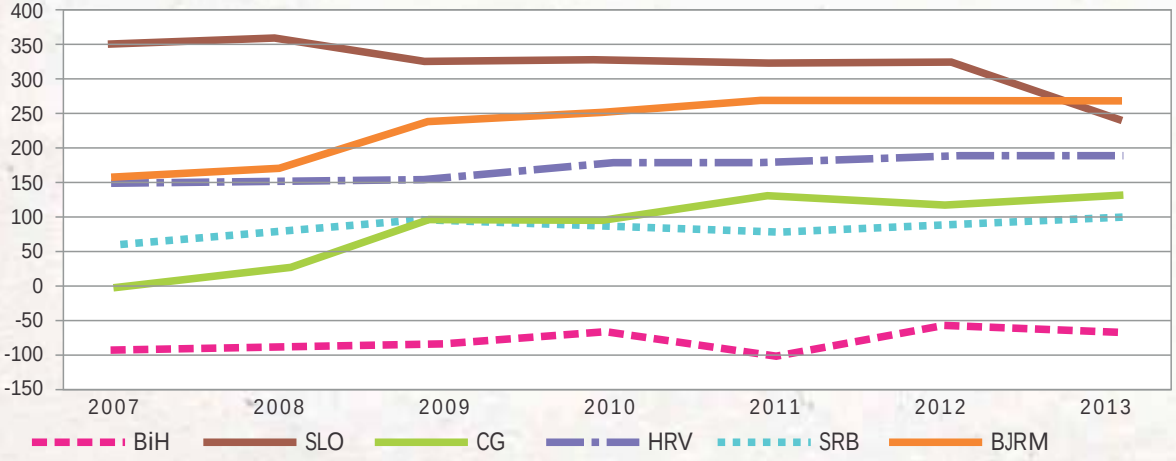

FUSNOTE

[1] U grafikonu 1., porezi su izraženi kao procenat neto zarada plus porezi. Ovi porezi (i doprinosi) predstavljaju "klin" izmedu onoga što poslodavac placa i šta radnik prima. Poreski klin u BiH je više od 40 odsto ukupnih troškova rada u odnosu na prosjek za 12 novih država clanica Evropske unije (osim Hrvatske) od oko 35 odsto. Vidjeti http://epp.eurostat.ec.europa.eu/cache/ITY_OFFPUB/KS-DU-14-001/EN/KS-DU-14-001-EN.PDF. Podaci za Bosnu i Hercegovinu su izračunati iz zvaničnih izvora.

[2] Usporediti službenu nezaposlenost na www.bhas.ba/saopstenja/2013/ZAP_2013M04_001_01_Bos.pdf s (pouzdanijim) rezultatima ankete na http://www.bhas.ba/tematskibilteni/BHAS_Ars_BH_press.pdf.

[3] Vidjeti Doing Business rankings, Svjetska banka na http://www.doingbusiness.org/rankings.

[4] Vidjeti MMF Izvještaj za Bosnu i Hercegovinu broj 12/282 (str. 8) na http://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2012/cr12282.pdf.

[5] Employment Guide 2011, South East Europe Legal Group. Dostupno na http://www.polenak.com.mk/The%20SEE%20Employment%20Guide.pdf

[6] Bijela knjiga 2012/13, Vijeće stranih investitora, Sarajevo. Na http://www.fic.ba/pdf/White_Book_2012-13.pdf

[7] Labour Market Review of Bosnia and Herzegovina, European Training Foundation, Torino, 2006 (str. 38) na http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/C12578310056925BC12572CF0059128E/$file/NOTE72TLZT.pdf

[8] Vidjeti ILO-temeljene rezultate ankete na http://www.bhas.ba/tematskibilteni/BHAS_Ars_BH_press.pdf.

[9] Za podatke iz grafikona 2., vidjeti "Boosting Job Growth in the Western Balkans" autora Kovtun, Meyer-Cirkel, Murgasova, Smith i Tambunlertchai. Radni dokument MMF-a 1416, januar 2014., str. 5. na https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp1416.pdf.

[10] Study on Youth Employment in Bosnia and Herzegovina, CISP Sarajevo, 2007 na http://cerpcentar.com/download/davorin-pavelic/Youth-Employment-Davorin-Pavelic.pdf

[11] Vidjeti ILO-temeljene rezultate ankete na http://www.bhas.ba/tematskibilteni/BHAS_Ars_BH_press.pdf.

[12] Vidjeti: EU Employment and Social Situation, Quarterly Review, mart 2014. (str. 24) na http://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=737&langId=en&pubId=7699.

[13] Studija MMF procenjuje da, zbog takvih prepreka, šest procentnih poena rasta su potrebni da nezaposlenost padne za jedan procentni poen. To znaci da nezaposlenost i dalje može biti 20 odsto u 2030. Vidjeti https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp1416.pdf

[14] Vidjeti http://www.doingbusiness.org/rankings za podatke iz grafikona 3.

[15] Vidjeti http://www.ebrd.com/pages/research/economics/data/macro.shtml#ti.

[16] Vidjeti https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp1416.pdf, str.18.

[17] Vidjeti http://www.investinmacedonia.com/en i http://www.mipa.co.me/.

[18] Vidjeti Falcetti, Lysenko and Sanfey, "Reforms and growth in transition: Re-examining the evidence." Journal of Comparative Economics, 34 (2006), str. 421–445. na http://www.relooney.info/SI_Expeditionary/Vicious-Circles-Transition_10.pdf

[19] Vidjeti "The Business Registration Process in South East Europe: A Peer Review." OECD, Stability Compact and Investment Compact, 2005, https://www.wbginvestmentclimate.org/uploads/4.SouthEastEuropeCompact.pdf.

[20] Viši menadžment troši 50 odsto više vremena baveci se zahtjevima vladine regulative nego što je to u drugim zemljama. Vidjeti http://www.enterprisesurveys.org/Data/ExploreEconomies/2013/bosnia-and-herzegovina#regulations-and-taxes.

[21] Vidjeti EBRD Strategija za Bosnu I Hercegovinu, 2014. na http://www.ebrd.com/pages/news/press/2014/140122.shtml

[22] Podaci za grafikon 4. su na http://www.ebrd.com/pages/research/economics/data/macro.shtml#ti.

[23] Korporativno upravljanje se odnosi na strukture i procese za upravljanje i kontrolu kompanija. Dobro korporativno upravljanje doprinosi održivom ekonomskom razvoju kroz unaprijedenje performansi kompanija i povecanje njihovog pristupa vanjskom kapitalu.

[24] Za podatke iz grafikona 5., vidjeti Transparency International na http://www.transparency.org/cpi2013/results.

[25] Po poredenju, svega 40 odsto poduzeca u Makedoniji I Crnoj Gori vide korupciju kao prepreku. Vidjeti Business, Corruption and Crime in the Western Balkans: The impact of bribery and other crime on private enterprise, UNODC, 2013 (str.46) na http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/corruption/Western_balkans_business_corruption_web.pdf

[26] Vidjeti Svjetska banka, Program Document for a Proposed First Programmatic Public Expenditure Development Policy Loan, Washington DC, 2010, str.22. na http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2010/03/21/000333037_20100321234557/Rendered/PDF/493590PGD0P116101Official0Use0Only1.pdf

[27] Vidjeti Svjetska banka, Public Expenditure and Institutional Review, Washington DC, 2012 (pp. ii-iii) na http://documents.worldbank.org/curated/en/2012/02/16626251/bosnia-herzegovina-challenges-directions-reform-public-expenditure-institutional-review

[28] Vidjeti Svjetska banka na http://documents.worldbank.org/curated/en/2012/02/16626251/bosnia-herzegovina-challenges-directions-reform-public-expenditure-institutional-review

[29] Vidjeti http://www.ebrd.com/downloads/research/surveys/lits.pdf, str. 30.

[30] Vidjeti https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2014/wp1416.pdf, str.10.

[31] Vidjeti Svjetska banka, Proposed Credit for Social Safety Nets and Employment Support Project, Washington DC, 2010, str 1. na http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2010/02/10/000333037_20100210003029/Rendered/PDF/509170PAD0P1161y100IDA1R20101002611.pdf

[32] Indeks ima šest komponenti koje slabo prikazuju napredak u šest podrucja. Oni su namjenjeni da zabilježe (i izmjere) duh reformi koje Forum traži, ali indeks se mora osloniti na godišnje podatke koji postaju dostupni na redovnoj osnovi i iz pouzdanog izvora. U praksi, ovo postavlja uski limit na ono šta može da se uradi. Slijedece komponente su izabrane (sa navedenog izvora):

1. Rang prema Indikatoru poslovanja (Svjetska banka)
2. Indeks napretka u restruktuiranju/upravljanju poduzecima (EBRD)
3. Stopa Indeksa percepcije korupcije (Transparency International)
4. Stopa participacije radne snage (Svjetska banka)
5. Vladina potrošnja u postocima BDP (MMF World Economic Outlook)
6. Rezultat prema Indeksu ljudskog razvoja (UNDP)

Povecanje od 100 poena u indeksu predstavlja napredak po prosjecnoj stopi koje su postigle zemlje bivše SFRJ u proteklih 5-6 godina. Dakle, svaka zemlja koja je 100 bodova iza druge, je takoder 5 do 6 godina iza te zemlje (po prosjecnoj stopi napretka).

[33]Vidjeti Svjetski ekonomski forum, Izvještaj o globalnoj konkurentnosti, 2011-12 na http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2011-12.

SPISAK SKRAĆENICA

BiH	Bosna i Hercegovina
EBRD	Evropska banka za obnovu i razvoj
EU	Evropska unija
IFC	Međunarodna finansijska korporacija
IFIs	Međunarodne finansijske institucije
MMF/IMF	Međunarodni monetarni fond
FBiH	Federacija Bosne i Hercegovine
RS BiH	Republika Srpska

Brošura je pripremljena zahvaljujući Evropskoj uniji. Za sve podatke, navode se odgovarajući izvori. Evropska unija ne prihvaća odgovornost za bilo koji od sadržanih podataka.
Evropska unija izražava svoju zahvalnost
Ambasadi Kraljevine Norveške u Bosni i Hercegovini
na finansiranju publikacije brošure.
Ambasada Kraljevine Norveške
nije ni na koji način odgovorna za sadržaj iste.

SOCIJALNA ZAŠTITA
RAST
RADNA MJESTA
ZAPOŠLJAVANJE
PREDUZEĆA INVESTICIJE
OBRAZOVANJE
POSAO
MLADI
SPORAZUM
ZA RAST I ZAPOŠLJAVANJE
U BOSNI I HERCEGOVINI